

בענין פדיון הבהמות של ישראל במדבר ובפולוגת אביי ורבא

תוד"ה ועוד אם איתא וכו' עיין כל הדיבור. ומתוס' מבואר דהבהמות טהורות של הישראלים במדבר נפטרו ע"י בהמת הלויים, ואביי ורבא פליגי אם יכול ללמוד ק"ו מזה עיין שם. אבל רש"י בחומש במדבר פרק ג' פסוק מ"ה כתב דלא פדו בהמת הלויים את בכורי בהמה טהורה של ישראל אלא פטרי חמוריהם עכ"ל. והק' הגור אריה דלרש"י מאי קשה להגמ' אם איתא אפילו מבכור בהמה טהורה נפטרו. אבל מהגמ' לקמן דהוכיח מפדיון הלויים דשה א' יכול לפטור כמה פטרי חמורים משמע דמה שפטרו במדבר היה מדין פטר חמור תפדה בשה, ואם איתא דגם בהמות טהורות נפטרו א"כ איך יכול ללמוד לגבי פדיון פטר חמור. והגור אריה כתב ב' מהלכים, חדא דאביי דיליף מהא דפטרו בהמות הוא סובר שפדיון הזה היה בדומה למה שהלויים פטרו הבכורות ואין כאן שום שייכות לפדיון פטר חמור, ולכן לדידיה אף בהמות טהורות נפטרו. אבל רבא הק' דא"כ גם לדורות הו"ל להלויים להיות פטורים אף מבכור בהמה טהורה, ורבא סבר דמה שפטרו הבהמות במדבר הוא הדין של פדיון פטר חמור וא"כ לא שייך זה לבהמות טהורות, ורש"י בחומש אזל כרבא. אבל הק' הגור אריה דלפי"ז מאי פריך הגמ' לאביי דבן לוי שיש לו שה לפטור ושאיין לו שה לא לפטור, דמה צריך שה לאביי אין זה מדין פדיון פטר חמור, עיין שם מה שיישב. מהלך ב' כתב הגור אריה דאף אביי סבר דרך בהמות טמאות נפדו, אבל הוא סבר דאין זה משום פדיון פטר חמור אלא שהשה פטר החמור בלא פדיון, ורבא הק' דאם אין זה משום פדיון פטר חמור היה צריך לפטור גם בהמות טהורות, אלא מאי דאזל מדין פדיון פטר חמור, וכעין זה בחזון איש והגאון רא"מ הורוויץ, וכעין זה בחומש הג"ר שמשון רפאל הירש, עיין שם וכיון להמושב זקנים בשם הר" אביגדור כהן צדק.

בענין כהנים בזמן הזה שאינם מיוחדים עם פטורים מפטר חמור

כהנים ולויים פטורים מק"ו וכו'. וכן פסקינן להלכה בסי' שכ"א, ועיין טור ובית יוסף דגם שותפות לויים פטורים. והדברי חמודות על הרא"ש אות ט' חקר דבזמננו שאין לנו כהנים מיוחדים עם יש דין שיפדה החמורים והם לעצמם, וכמו כל ספק פטר חמור דמפריש שה לאפקועי איסור הנאה של השה, אבל העיר שלא הביא כן הפוסקים. ועיין גליון מהרש"א סי' ש"ה סעיף י"ח דכתב דכל השאלה הוא רק לגבי פדיון חמור שהוא ספק איסור אבל נתינת השה וכן פדיון הבן שהוא ספק ממון בודאי אין שום צד לחיובם.

ובעיקר הדין אם הכהנים בזמננו הם ספקות כ"כ הריב"ש סי' צ"ד והביאו הרשד"ם דאולי יכול להקל באיסור חלוצה שהוא דרבנן או איסור שבוייה שהוא רק ספק, והוא מגמ' כתובות דף כ"ו ע"ב דבלא חזקה אין יכול לאכול תרומה דאורייתא, ולכן יש לדון אם יכול להקל בספק איסור דאורייתא. ובשאלת יעב"ץ ח"א סי' קנ"ה כתב על מה שאיתא בשולחן ערוך סי' ש"ה סעיף י"ב דאין לכהן להחזיר מעות פדיון הבן דכתב היעב"ץ דכיון דספיקי נינהו יש להחזיר משום ספק גזל, ועיין פתחי תשובה שם שהביא דכמה אחרונים חולקים עליו, אבל זהו משום דהוי ספק ממון. והיד בנימין הביא מהפוסקים דע"כ יכול כהנים לסמוך אחזקה אף להקל בדאורייתא דאל"כ איך יכול לישא כפיו, אבל באמת הבית אפרים סי' כ"ו כתב דהוא דהכהנים אין נושאים כפים בחוץ לארץ הוא משום דאינם מיוחדים.

בענין אם נשים מחוייבת בפדיון פטר חמור

כל שישנו בבכור אדם ישנו בבכור בהמה טמאה וכל שאינו בבכור אדם אינו בכלל בהמה טמאה. והספר המקנה בקידושין דף כ"ט הק' דשם איתא דאשה פטורה מפדיון מבן מהיקש פדה תפדה כל שאינו פודה את עצמו אינו פודה את בנו, וא"כ הו"ל לפטר אשה מפדיון פטר חמור דאינה בבכור אדם. והספר המקנה סבר דבאמת פטורה אבל הק' דבתשובת הרשב"א חלק א' סי' שצ"ו הובא בבית יוסף סי' שכ"א כתב דכהנת ולויה פטורה מפטר חמור, ומשמע דאשה בעלמא חייבת. ותי' דאף דהאשה פטורה מ"מ החמור עדיין צריך פדיון וכמו בכור אדם שלה דהוי בכור וחייב לפדות את עצמו אלא שהיא פטורה, ולכן גם בפטר חמור אף שהיא פטורה מ"מ החמור עדיין בקדושתו ומפריש שה והוא לעצמה, משא"כ אם היא כהנת אז אין החמור קדוש בכלל. אבל הדבר אברהם חלק ג' סי' ז' אות ח' דייק מהרמב"ם דכל אדם חייב אפי' נשים, וכן הוא מפורש בספר החינוך מצוה כ"ב, וכן מבואר מסתימת הפוסקים. והא דלא אמרין הקיש ביאר

הדבר אברהם דההיקש אינה על חיוב פדיה ורק על עיקר הדין בכור, וכעין זה כתב המהרי"ט אלגזי והרש"ש. והדבר אברהם ביאר עוד דפטור אשה אינו משום שהיא אשה אלא משום שאינה אב, ולכן בפטר חמור שאינו תלוי באב אלא בבעלים ודאי מחוייבת, אבל דעתו נוטה יותר לביאר הראשון.

בענין סברת הגמ' בפטר רחם תלה רחמנא

לויה לא תפקע אלמה אמר רב אדא בר אהבה לויה שילדה וכו' הא לא קשיא כדמר בריה דרב יוסף משמיה דרבא דאמר בפטר רחם תלה רחמנא. ונחלקו רש"י ותוס', דרש"י פי' אי משכחין דכולן ליום פטורים וכו' נמי פטור, דהיינו שאין זה תי' שלם עד שמתרץ הוקשו כל הלויים כולה אהדדי. אבל תוס' ד"ה בפטר רחם כתב דזה התי' מתרץ אפי' בלא ההיקש דכיון דבפטר רחם תלה רחמנא אין נפק"מ ממה שלא הפקיע. וצ"ב להבין התוס' דאף אם הוא לוי מ"מ הא לא פטר, ועיין רבנו גרשם וז"ל בפטר רחם תלה רחמנא ולויה היא משבט שפטור מן הבכורה שאילו היתה יהא זכר והיה בכור היה פטור אף בנה נמי בא מאותה רחם שהיה פטור מן הבכורה אם היתה זכר עכ"ל, דהסברא של פטר רחם הוא דצריך לדון כאילו היא זכר, [וצ"ב להבין הסברא היטב].

והנצי"ב בהעמק שאלה סוף שאלה קי"ח כתב דמחלוקת רש"י ותוס' תלוי גם במחלוקת רמב"ן ורא"ש לקמן דף מ"ז. דהנה נחלקו רב פפא ומר בריה דרב יוסף אם הדין של לויה שילדה בכור בנה פטור מה' סלעים הוא רק אם איעבר מעכו"ם או אפי' מישראל משום דפטור רחם תלה רחמנא. והרמב"ן שם כתב דקי"ל כמר בריה דרב יוסף והביא רא' מהא דגמ' כאן הביא מר בריה דרב יוסף ולא הביא רב פפא. והרא"ש דחה הראי' דא"א להביא רב פפא דלא מתרץ הקושיא למה לויה פטור אלא כמר דבריה דרב יוסף. והנצי"ב ביאר דהרמב"ן סבר כרש"י דגם למר בריה דרב יוסף עדיין צריך לההיקש ולכן היה יכול לומר כרב פפא והא דלא הביא רב פפא מוכח לא פסקין כוותיה, אבל הרא"ש סובר כתוס' דהגמ' מתרץ הקושיא בלא ההיקש וזה אין שייך אלא אליבא דמר בריה דרב יוסף ולכן ליכא רא'.

בענין אם אשה לויה פטורה מפטר חמור

הרא"ש שאל שאלה מהרשב"א בשו"ת הרשב"א ח"א סי' שצ"ו אם לויה חייבת בפדיון פטר חמור, מי אמרין דרק גבי פדיון הבן פטור משום בפטר רחם תלה רחמנא אבל בפדיון פטר חמור חייבת, או דמקשינן כל דמחייב בבכור אדם מחייב בבכור בהמה טמאה וכיון שפטורה מבכור אדם פטור מבכור בהמה טמאה, והרשב"א השיב דפטורה מפטר חמור משום ההיקש, והובא בב"י וברמ"א סוף סי' שכ"א. והדבר אברהם ח"ג סי' ז' אות ח' חקר מהו הס"ד ומאיזה טעם שאל הרא"ש דיתחייב הא הגמ' לגבי לויים דרש ההיקש דכל דפטור מבכור אדם פטור מבכור בהמה. וביאר דהנה יש לחקור אם הפטור של לוי הוא משום האב הוא הלוי או משום הבן הוא לוי, והביא רא' מהגמ' לקמן דף מ"ז ע"ב דאיתא שם דכהן שיש לו בנו חלל חייב בפדיון הבן רק שיכול לומר שירש את הה' סלעים מאביו אבל באמת יש לו דין בכור לפדיון, וש"מ דאף דהאב כהן אינו פטור והפטור הוא משום הבן הוא כהן ולכן זה לא שייך בחלל. ובזה ג"כ מתרץ עוד קושיא, דבמדבר כל לוי פטור רק בכור א' וא"כ אם לוי יש לו ב' בכורים מב' נשים למה מפקיע שניהם, ותי' דהאב אינו מפקיע אלא כל בן מפקיע את עצמו. ובזה מבואר שאלת הרא"ש דאין לוי מפקיע הבן מפדיון הבן אלא שמפקיע עצמו ולכן בלויה שלא שייך להפקיע עצמה וא"כ מהיכי תיתי יפקיע הדין של פטר חמור, ועל זה תי' הרשב"א דמ"מ נכלל בההיקש מאחר שהבן אינו חייב בפדיון הבן. והא דהק' הגמ' בכלל דלויה לא ליפקע אינו משום שהיא פוטרת הבן אלא משום דהדין לוי של הבן בא מכח האם ולכן א"א להיות יותר מהאם, וכ"כ החזון איש. ותי' הגמ' דפטור רחם תלה רחמנא דחשבינן כאילו היא זכר וכדאיתא ברבנו גרשם. [אבל לדידי נראה אם נאמר דהאב או האם אינו פטור בנם ורק דהבן פטור את עצמה א"כ זה לא שייך כלל בלויה והיה חייבת בפטר חמור. ושאלת הרא"ש הוא דבאמת הוקשו כל הלויים להדדי אינו שייך כלל בלויות, והא דפטור הוא משום פטר רחם תלה רחמנא וזהו שדנין כאילו הוא זכר וכרבנו גרשום, ולכן זה לא שייך בפטר חמור, או דלמא כיון שיש היקש בין בפטר לחמור לפדיון הבן ובפדיון הבן למעשה היא יכולה ליפטר אף דהטעם לא שייך לפטר חמור אבל עכ"פ יש היקש].

בענין שה א' פטור כמה פטרי חמור

שה אחד של בן לוי פטר כמה פטרי חמורים מישראל וכו'. ונחלקו רש"י ותוס' מה הציור, דבודאי אינו יכול לפטור ב' פטרי חמור עם שה א' ותוס' כתב דהמשנה אמרה כן דף ט' ע"א שתי חמורות שלא בכרו וילדו שני זכרים נותן ב' טלאים לכהן. והטעם הוא משום דאף דיכול להשתמש בה מ"מ צריך להיות שלו ואם פודה בה הרי הוא של הכהן. ופי' רש"י הציור שאם חזר וקנאו מיד הכהן לאחר שנתנו לו חוזר ופודה בו פטר חמור אחר עכ"ל. והק' השיטה מקובצת מהו החידוש, ותי' דקמ"ל דאינו נתפס בקדושת פטר חמור ויכול לחזור ולפדות בו עכ"ל והמהרי"ט אלגזי ביאר דהחידוש אינו דהשה לא נאסר בהנאה דהא פשיטא, אבל ס"ד דיש על השה שם פדיון פטר חמור וא"א להשתמש בה עוד. ור"ת פי' דמייירי בספק שמפריש טלה והוא שלו, והגרי"ז העיר למה לא קאמר תוס' דכהן ירש ב' פטרי חמורים מאבי אמו ישראל, ועיין תוס' לקמן י"א דמבואר דבכה"ג אין כאן שום חידוש ג"כ. ובטעם החילוק ביאר הגרי"ז דאם אין כאן שום דין נתינה הוי כאילו נתנו וחזר וקנאו דלדעת ר"ת אין כאן חידוש, אבל אם יש ספק דין נתינה אלא שיכול להחזיק בה משום המוציא מחבירו עליו הראי' א"כ להצד דחייב ליתן הרי הוא עדיין פטר חמור וא"כ ס"ד שאינו יכול להשתמש בה קמ"ל דכיון דמדין ממון הוא שלו יכול להשתמש בה אף להצד דהראשון היה בכור.

ולבאר המחלוקת ר"ת ורש"י כתב הקהלות יעקב דלכאורה נחלקו אם מי שמחזיק בדבר מצד הדין של המוציא מחבירו עליו הראי' אם זה מהני אף לגבי איסור, דר"ת סבר כיון דפסקינן שהוא שלו זה מהני אף לענין איסור ולכן יכול לפדות בה עוד, ורש"י סבר דאף דלגבי ממון אין שום איסור גזל להחזיקו מ"מ כיון שיש ספק שאינו שלו א"א להפקיע איסור בזה. אבל המהרי"ט אלגזי הק' דבבבא מציעא דף ו' ע"ב מבואר דיכול להשתמש ספק לגבי מעשר בהמה כיון דתקפו כהן מוציאין מידו וש"מ דיכול להשתמש בה גבי איסור. וגם הביא הגבורות ארי דבספק טבל יכול להפריש מעשר ראשון והוא שלו, ויכול גם להפריש תרומת מעשר, ואם אינו שלו לא מהני, וש"מ דמה שהוא שלו לענין ממון מהני גם לענין איסור. ולכן ביאר הקהלות יעקב וכן השערי ישר שער ה' פרק ז' דשיטת רש"י הוא דא"א לומר שהוא פדיון אם לא שחל איזה דין, ובעלמא בספק החלות שחל הוא שהוא ספק ממון כהן ואם נתברר שהוא חמור אז הוי של כהן, אבל אם כבר נתפס מספק אין הפדיון השני מוסיף כלום, ולכן לא הוי פדיון. ור"ת סבר דיכול להיות פדיון בלא שום חלות דין, והקהלות יעקב הק' לכא' יש ראי' לסברת ר"ת דבכהן שירש פטר חמור מאבי אמו ישראל אין שום חלות דין חל על השה ואעפ"כ מהני לפדיון.